

УДК 323.1(477)(=161.1)

¹ Мудрий Мар'ян. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70-ті роки XIX століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 3-4. – Львів: Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – С. 63.

² Аркуша Олена. Політика польських клубів Галицького сейму щодо українського питання // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник на пошану професора Юрія Сливки. – Вип. 7. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 191 – 192.

³ Аркуша Олена. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – початку XX століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська народна республіка, історія і традиції. – Вип. 6. відп. ред. Сливка Юрій. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 68.

⁴ Аркуша Олена. Галицький крайовий сейм у висвітленні сучасної польської історіографії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. – Вип. 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – С. 344 – 347.

⁵ Мудрий Мар'ян. Місцеве самоврядування в Галичині в контексті українсько-польських взаємин (друга половина XIX століття) // Україна в минулому. – Вип. 9. – Київ-Львів, 1996. – С. 77 – 79.

⁶ Мудрий Мар'ян. Галицька автономія у 70-80 роках XIX століття. Українське та польське бачення // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник на пошану професора Юрія Сливки. – Вип. 7. – Львів: Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 177.

⁷ Мудрий Мар'ян. Галицька автономія у 70-80 роках XIX століття. Українське та польське бачення // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник на пошану професора Юрія Сливки. – Вип. 7. – Львів: Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 180 – 181.

⁸ Там само. – С. 180-181.

⁹ Мудрий Мар'ян. Ідейні витоки ЗУНР: національні та політичні орієнтації галицьких українців у XIX – початку XX століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська народна республіка, історія і традиції. – Вип. 6.: Відп. ред. Сливка Юрій. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 96 – 99.

¹⁰ Кульчицький В.С. Державний лад і право Галичини (у другій половині XIX – на початку XX ст.). – Львів, 1966. – 63с. – С. 4-6, 13 – 16, 21 – 36.

¹¹ Мудрий Мар'ян. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70-ті роки XIX століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 3-4. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – С. 83 – 91.

¹² Аркуша Олена. Українське представництво в Галицькому сеймі у 1901-1907 роках // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Том ССЛІ: Праці історично-філософської секції. – Львів, 2006. – С. 222 – 226.

© **Ольга Обершт**
(Чернівці)

СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВО, ПАНСЛАВІЗМ, ПАНРОСІЯНІЗМ. ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

У статті здійснено спробу визначення еволюції російського націоналізму в російській суспільно-політичній думці. Також автор розглядає сутю українські особливості російського націоналістичного руху.

Ключові слова: російський націоналізм, слов'янофільство, панславизм, панросіянізм, монархізм, антисемітизм.

О. Обершт

Славянофильство, панславизм, панроссиянизм. Особенности российского националистического движения на украинских землях

В статье сделана попытка определения эволюции российского национализма в русской общественно-политической мысли. Также автор рассматривает сугубо украинские особенности российского националистического движения.

Ключевые слова: русский национализм, славянофильство, панславизм, панроссиянизм, монархизм, антисемитизм.

O. Obersht

Slavophilism, Panslavism, Panrosiyanizm. Features of the Russian Nationalist Movement at the Ukrainian Lands

In the article the author made an attempt to determine the evolution of Russian nationalism in the Russian social and political thought. Also, the author examines purely the Ukrainian features of a Russian nationalist movement.

Keywords: russian nationalism, slavophilism, panslavism, panrosiyanizm, monarchism, antisemitism.

Осягнення будь-якого явища в історії неможливе без пошуку його витоків та окреслення історичного тла його зародження. Українські землі неодмінно були пов'язані з історичною долею Російської імперії, місцевих характерних рис досліджуваного російського націоналістичного руху.

Американський історик Р. Вортман писав, що «вивчення російської народності і російського націоналізму завжди ускладнювалося як невизначеністю самої концепції націоналізму, так і своєрідністю розуміння нації в Росії»²⁵. Дійсно, національна гордість, патріотизм завжди були притаманні російському менталітету. Разом з тим «грома-

дянський» націоналізм, який більшою мірою проявляється в повсякденному мирному житті і не вимагає загальної мобілізації проти зовнішньої небезпеки, в Росії XIX століття явно не склався. До оприлюднення доктрини «офіційної народності» націоналізм асоціювався з ліберальною меншістю у складі освіченої еліти, яка перебувала під впливом ідей Французької революції і німецького романтизму. Тому справедливо зазначав О. Міллер, що у Росії утвердження націоналістичного дискурсу як домінуючого зустріло великий супротив, але в другій половині XIX ст. його роль була уже досить помітною²⁵.

Все ж цікавим є той момент, що Російська імперія – це державне утворення, яке нараховувало в своїх територіальних межах 14 народів (найчисельнішими були великороси (44%), українці (18,4%), поляки (6%), білоруси (5%) та євреї (4%)²⁵. Ця держава ніколи не була національною. Тому як під цим кутом зору зрозуміти російський націоналізм?

Історик Ігор Тарбаков правильно розмірковує: якщо в Росії не виникло національної держави, то це не означає, що російський націоналізм варто відкинути як незначний чинник у російській модерній історії²⁵.

У XIX столітті під націоналізмом розуміли прагнення народів до самоврядування, утвердження громадянської незалежності через інститути представницької влади. У Росії, проте, не набула поширення жодна з описаних чеським вченим Мирославом Грохом²⁵ моделей виникнення націоналізму, чия схема націотворчого процесу слов'янських народів є найбільш відомою в наукових колах України. Формування національної держави у Франції, Англії та Швеції супроводжувалося зростанням національної самосвідомості під егідою монархії; тим самим забезпечувалася наступність стосовно ранніх проявів національної самосвідомості. Інша модель описує зародження національного руху в ході боротьби з іноземним пануванням, або імперським, або колоніальним, – ця ситуація також не підходить Росії. В обох випадках народ захоплює державне управління, що сприймається як вираження волі нації²⁵. У Росії ж міць влади монарха імперської держави, а також слабкість соціальних груп і політичних інститутів перешкождали розвитку націоналістичного руху. Відсутність такого варіанта націоналізму історик Джефрі Хоскінг пояснює тим, що російське самодержавство було імперським за своїм характером, а тому заважало усвідомленню нацією своєї місії. Згідно з Хоскінгом, російське самодержавство, «породжене потребами імперії, повинно було посилюватися у міру того, як поглиблювалися протиріччя між імперією і становленням нації»²⁵.

Російський націоналізм – явище, що має довгу, не менш ніж двохсотлітню історію. І одним із

етапів розгортання російської національної свідомості став вихід у політичну сферу у середині XIX ст. слов'янофільської ідеології²⁵, яку розробляли російські мислителі: Олексій Хом'яков, Іван Кіреєвський, Петро Кіреєвський, Іван Аксаков, Костянтин Аксаков, Юрій Самарін, Іван Беляєв. Розроблена ними система цінностей лягла в основу російського націоналізму.

Зародилося слов'янофільство в 1839 році в статті О. Хомякова «Про старе і нове»²⁵ і в полеміці О. Хомякова і І. Кіреєвського стосовно цієї статті.

Слов'янофіли намагалися довести особливість шляху розвитку та образу майбутньої Росії, яка, на їх думку, повністю відрізнялася від західноєвропейських держав, як доказ – протилежність національних ідеалів.

Різні аспекти слов'янофільської ідеології здійснили вагомий внесок у розвиток російського націоналізму. Адже спочатку, як ми побачимо, слов'янофіли відстоювали російську народність, її побутові особливості, православ'я. В даному випадку вдалим було зауваження учасника тих подій генерала Олексія Куропаткіна: «Ця партія отримала тільки випадково назву «слов'янофілів». Їм правильніше було б називатися «народниками», «націоналістами» або «русофілами»²⁵. Російські слов'янофіли спрямували суспільну думку на особливу національну модель, суть якої ми розглянемо в процесі нашого дослідження.

Романтичні міркування слов'янофілів про російську соборність²⁵, тобто цілісність як плід органічного принципу, який пронизував російське життя на всіх рівнях, допомогли привести в рух ідею російського месіанізму. Її підживлювали гегелівські ідеї про єдність історичного розвитку цивілізації, згідно з якими на різних етапах одна з націй наділяється місією оприявлення абсолютно-го духу²⁵. Слов'янофіли вірили, що порятунок світу – це призначення Росії. Цей універсалізм, властивий усім месіаністичним поривам, зміцнювався бажанням ототожнювати Росію із православною церквою, її інституціями та ідеалами, які мали оживити людство.

Державний діяч і управлінець Ю. Самарін висловив всепоглинальний централізм своєї групи в листі до друга, написаному в травні 1842 року. Він вважав за хибне дошукуватися «слов'янського духу» в спілці слов'янських племен. Метою слов'янського руху, на думку Самаріна, було «піднесення Росії за її самоочевидну зосередженість на слов'янському дусі та повноту його відображення без будь-якої однобокості. ... Лише в Росії слов'янський дух досягає самоусвідомлення, що витікає із самозречення. ... Я не думаю, що Росія може перейняти щось нове, чим би ще не володіла, в інших слов'янських племен. Навпаки, їхнє визволення з їхньої обмеженості й актуалізація всередині них загальнослов'ян-

ської суті можлива лише за однієї умови – досягнення їхнього самоусвідомлення завдяки Росії»²⁵.

Аналізуючи наведений уривок, можемо провести паралелі між ідеологічними парадигмами слов'янофільства 40-х років XIX ст. та російського націоналізму першої половини XX ст. Відмінність полягає лише у об'єктах концентрації уваги: слов'янські народи у слов'янофілів та російський народ у націоналістів.

Вибух Кримської війни (1853 р.) спричинив новий поворот у процесі національного самопізнання, який призвів до кристалізації російської національної ідеї та знайшов своє вираження в культурному націоналізмі²⁵. Загроза престижу й цілісності Російської імперії мобілізувала слов'янофілів, змусивши їх відмовитися від утопічного підходу до політичної проблематики. Їхні колишні абстрактні роздуми про чужий і зловорожий Захід раптово підтвердила ротурецька антиросійська західна коаліція. Прагнучи допомогти своїй, взятій в облогу батьківщині, слов'янофіли шукали інших джерел сили. Вони знайшли їх у докорінній соціальній, культурній, релігійній та мовній спорідненості з іншими слов'янами²⁵.

Отже, кволі панславистські тенденції попереднього періоду стали виразником дедалі більшої хвилі російського націоналізму. Тепер слов'янофіли та близькі до них групи, які раніше вивчали свою історичну спадщину, оминаючи інші народи, з головою поринули в новий вид діяльності. Під тиском міжнародних подій вони почали переносити на інших слов'ян ті риси, які вважали особливо слов'янськими, тобто російськими. Хоч переорієнтований у такий спосіб рух складався переважно з тих самих людей, він невдовзі став відомий як панславизм²⁵. До слов'янофільської концепції історії (ідей несумісності римо-католицького та слов'янського світів, месіанізму Росії та православ'я як істинної релігії слов'янства) панслависти додали глибоку перейнятість слов'янським питанням під політичним кутом зору. Тобто було сформульовано зовнішньополітичну доктрину.

Після Кримської війни російські панслависти намагалися відкрити й «означити джерела слов'янської єдності, наділити слов'янську справу ідеологічною спрямованістю, пропагувати слов'янську справу та здобувати прихильників для своєї ідеології»²⁵. Їхні цілі як ніколи мали політичний характер, однак через нещодавній травматичний досвід та принизливу політичну невдачу, якої зазнала Росія, панслависти, як і слов'янофіли, підтримували пріоритет культурного об'єднання.

Політичні інтереси панславистів, для яких держава і політичне життя були неминучим злом, зблизила їх із прибічниками офіційної народності, поборниками російської державної ідеї²⁵. Це означало трансформацію панславизму у панросіянізм.

Термін «панросіянізм» ввів у науковий обіг учений-історик Тарас Гунчак²⁵, вказуючи на такий же концептуальний перехід тогочасної російської еліти.

Олександр Янов подає точну дату злиття панславизму з «офіційною народністю» («державним патріотизмом»), представниками якого були: С. Уваров, С. Шевирьов, Ф. Булгарін, О. Пипін – польське повстання 1863 року²⁵. Саме в цей час слов'янофіли побачили у такому розвитку подій загрозу реформам Олександра III, які для них стали умовою повернення держави в утрачений допетровський період, період взаємного невтручання між владою та народом, кінець «душоубного деспотизму» та «поліцейської держави». Повставши проти поляків, панслависти не помітили, як опинилися в одному таборі з владою.

Такі погляди панславистів збігалися з позицією імперського уряду, який схвально ставився до зародків російського націоналізму, хоч і боявся будь-яких народних рухів. У цьому плані ранні прибічники російського панславизму відрізнялися від уряду лише тим, що дотримувалися широкій системи ідей, що їх вони сподівалися перевести в дію, тоді як уряд, бажаючи не відступати від принципів Священного союзу, спонукав росіян займатися тільки своїми справами.

Досить легко можемо віднайти споріднені елементи у всіх вищевказаних породженнях російської суспільно-політичної думки та вказати на їх еволюційність: російське слов'янофільство – російський панславизм – панросіянізм – російський націоналізм.

Та вірно, на нашу думку, було б вписати в ці взаємовпливаючі категорії «монархізм». Досить часто в історичній літературі можемо зустріти приналежність одного й того ж союзу, об'єднання, партії кінця XIX – початку XX ст. до двох ідейно-політичних напрямків. У цьому випадку можемо констатувати об'єктивну історичну ситуацію, притаманну російській дійсності: націоналізм і монархізм в російській суспільно-політичній думці накладались один на одного. Варто зазначити, що Росія у цей час мала досвід масового завоювання подібної соціальної релігії у вигляді марксистського соціалізму²⁵. Тому логічним буде висновок, що як монархізм, так і націоналізм в період кінця XIX – початку XX ст. вибудовувались як послідовна антитеза цього марксистського утопічного сценарію. Монархізм та націоналізм фактично об'єдналися проти поширення соціалістичних поглядів. Ідеологія націоналізму в Російській імперії ніколи не була відокремлена від царя, монарха. У цьому й полягала особливість саме російського націоналізму.

Націоналізм – це прагнення зберегти або посилити національну чи культурну ідентичність народу, коли ця ідентичність під загрозою, або ж

прагнення її трансформувати чи навіть створити там, де стосовно неї є відчуття нестачі²⁵.

Специфіка російського націоналістичного руху на українських землях полягала у його постійній боротьбі за маси. Лівобережжя та Правобережжя – це багатонаціональні території. Саме тут російський націоналізм знайшов для себе два подразнюючі фактори: польський та український національні проекти. Але вони по-різному сприймалися російською суспільно-політичною думкою.

Польський проект спочатку відстоював кордони 1772 року як «польську власність», а потім ладен був вступити в союз з українським рухом проти імперії та російського націоналізму²⁵. Для російських націоналістів, які прагнули «націоналізувати» імперію, Польща була справжнім камінем спотикання, цивілізаційним викликом, небезпечним конкурентом у справі асиміляції слов'ян т. зв. Західного краю, яких передбачалося включити до складу великої російської нації, взагалі небезпечним прикладом альтернативного російському націоналістичному проекту всередині імперії, який підривав його гегемонію.

Слов'янофіли вважали, що польське питання вдасться вирішити тоді, коли поляки відмовляться від католицизму, чим забезпечать собі повернення до слов'янського світу²⁵. У них склалося уявлення про західні губернії не просто як про давнє надбання Росії (в розумінні, так би мовити, «вотчини», історичної спадщини династії і трону), а як про землі, населені переважно співвітчизниками, складову частину території нації, або, використовуючи популярні тоді біологічні метафори, як про одного з органів національного тіла, зв'язаного з іншими плоттю і кров'ю²⁵.

Слов'янофіли вважали, що тільки тоді, коли Західний край стане повністю російським, поляки втратять надію на приєднання цих земель до Польщі й тим відкриється шлях до вирішення польського питання.

С. Сергєєв наводить уривок з листа, який засвідчує місце польського питання в панславистській суспільній думці. У листі М.С. Волконському (синові декабриста С.Г. Волконського) від 4 березня 1868 р. він писав, що європейці найбільше бояться «здійснення ... проекту Велепольского про визнання Польщі та дарування їй, за прикладом Угорщини, повної автономії (звичайно, розумно без власної армії). Тоді тільки захід здригнеться і відчує своє безсилля, свою нікчемність! Не утихомирена, а примирена Польща загрожує тим остаточним великим кроком, який повинен поставити Росію у голови слов'янського, тепер розсіяного світу. Згуртувати їх на автономічних сучасному новому праві – ось наша єдина політика, мета велика, свята! Ось де наша сила і горе німцям і лати-

нцям всім укупі, якби вони повстали проти такого роду обрусіння!»²⁵.

Панславистська тенденція у вирішенні польського питання паралельно розвивалася і в напрямку російського націоналізму. Цікавим прикладом тут є історик і публіцист Михайло Погодін. У другій половині 1850-х рр. у ряді творів («Записка про Польщу», «Польща і Росія») він висунув досить сміливий проект польської автономії²⁵.

Усі підходи до вирішення «польського питання» – слов'янофільський, панславистський і націоналістичний – варіювалися в російській націоналістичній думці до самого кінця існування Російської імперії.

Основоположне для російського націоналізму питання, як кордони та принципи організації російської нації, зачіпав і українофільський рух. Основна проблема полягала у відмінності національних ідей української та російської еліти. Українська ідея заперечувала найголовнішу цінність російської ідеї – російську імперську державу, яка покликана об'єднати під своїм дахом всі народи²⁵.

Український націоналізм відкидав малоруську ідентичність, яка могла мирно уживатися із загальноруською, і створював свій образ ідеальної Батьківщини, будучи в конфлікті і з польським, і з російським. Українська ідея «відбирала» у російської не лише частину національної території, але й «Київ – мати міст руських», місце здобуття православної віри і державності, а також позбавляла ідеологічної основи в конфлікті з польським рухом²⁵.

Та все ж виклик з боку інших націоналізмів був оцінений урядом та російською суспільною думкою, як виклик «ззовні», в той час як загроза українського націоналізму для прибічників загальноруської нації, як зазначає О. Міллер, була диверсією зсередини «національного тіла»²⁵.

Таким чином, націоналістичні мотиви в суспільній думці українських земель поступово ставали все більш актуальними в другій половині XIX ст., чому сприяв конфлікт спершу з польським, а потім і з українським національним рухом. Але те, що російський націоналізм спирався на типові етнічні ознаки, зумовило втрату ним інтеграційної сили.

Особливість російського націоналістичного руху в Україні полягала в його дієвості. Тоді як Петербург та Москва концептуально оформляли зеволуційоване явище націоналізму, в Києві та Одесі, наприклад, втілювали все на практиці. Цей досить-таки цікавий момент також має своє пояснення. Адже завзята прихильність до ідей російського націоналізму з боку населення Малоросії не була випадковою. Український національний рух початку XX століття перебував у полоні соціалістичних ідей, тому разом з вимогами автономії для

Україні українські національні партії у своїх програмах ставили питання про зрівняльний розподіл землі, скасування приватної власності, забезпечення незможних верств тощо. Всі ці заходи українські соціалісти намагались здійснити в найкоротший строк, не виключаючи збройного повстання. Такий радикалізм часто відштовхував заможні верстви населення від українського національного руху. За відсутності національних консервативних організацій українська буржуазія, дворянство масово вступали до російських націоналістичних організацій.

Досліджуючи російський націоналістичний рух в Україні, не можна стояти осторонь відомого у наукових колах «єврейського питання». У нашій роботі ми безпосередньо не вдаватимемося в подобиці, для нас важливий лише історичний фон, який вказуватиме на ще одну особливість досліджуваного явища на теренах України.

На неросійській периферії Російської імперії, зокрема в Україні, антисемітизм проявлявся особливо яскраво, бо деякі верстви населення – носії російсько-націоналістичних і реакційних ідей (чиновники та клір, військові, часто великоросійського походження), з огляду на виклики польської, української та єврейської політичної мобілізації, самі екстремально мобілізувалися та радикалізувалися (чорносотенці)²⁵.

Вже починаючи з 1870-х років, прискорений розвиток капіталізму в поєднанні з все більш активною участю євреїв у громадському житті і з посиленням націоналістичних настроїв у російському суспільстві призвели до антиєврейських випадів у найбільш широких верствах суспільства (з одного боку, євреїв звинувачували в тому, що вони «капіталісти», з другого – що вони «революціонери»).

Переважає більшість російських євреїв мала право жити лише в межах так званої «смуги осілості» – у західних і південних губерніях Російської імперії, де до часу приєднання цих територій вже проживали їхні предки. Першопочатково вбачалося виділити євреям державні землі у всіх регіонах, де було дозволене їх проживання. Але, враховуючи нестачу землі в Західному краї та актуальність проблеми заселення Новоросії, цей напрям став основним²⁵. Судячи з вищесказаного, можемо зробити висновок: по-перше, не дивно, що «єврейське питання» неодмінно пов'язане з українськими землями і, по-друге, єврейський вектор російського націоналістичного руху на українських землях був набагато вираженішим, ніж в інших частинах Росії.

В даному випадку мова йде про практичне втілення «кабінетних» розробок націоналістів Петербурга та Москви на теренах України. І вилилось воно у погроми 1905-1906 рр. Реальна причина погромів – у важкому і по суті нерозв'язному еко-

номічному конфлікті, який тривалий час існував у відносинах між місцевим населенням та єврейськими торгово-економічними колами. Звичайно, до економічного конфлікту могли приєднатися – і приєднувалися ідеологічні, релігійні та чисто побутові моменти, але корінь все-таки – у фінансово-торговій сфері.

Представники дрібної буржуазії, котрі були прихильниками російського націоналістичного руху, чорносотенного зокрема, стали активними учасниками єврейських погромів. Метою участі цієї верстви населення в погромах була не тільки реакція на даровані монархом політичні свободи відповідно до Маніфесту 17 жовтня, а й бажання усунути економічних конкурентів, головним чином у сфері торгівлі, зокрема євреїв.

Таким чином, російський націоналістичний рух в Україні мав ряд особливостей, у порівнянні з його аналогами на інших територіях Російської імперії. У більшій мірі причина криється у суспільно-історичному тлі, на якому вибудовувалося дане явище. Місцеве населення другої половини XIX – початку XX ст. поглинала проблема самоідентифікації. Багатонаціональна Україна, де уніфікаторська політика, яка запроваджувалася царським урядом протягом століть, мала глибокий психологічний та ідеологічний вплив на населення, що й спричинило певний успіх великодержавної шовіністичної пропаганди серед російського й зрусифікованого українського населення. Україна стала одним з оплотів націоналістичного руху Російської імперії. В свою чергу, претензії поляків не лишалися непоміченими. Як наслідок, Україна стала ареною боротьби та спроби реалізації проектів декількох націй.

¹ Вортман Р. Национализм, народность и российское государство / Пер. з англ. Майорової О. / Р. Вортман // «Неприкосновенный запас». – 2001. – № 3 (17): [Електронний ресурс]. – magazines.russ.ru. – Режим доступу: // <http://magazines.russ.ru/nz/2001/3/vort.html>

² Миллер А.И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении / А.И. Миллер. – СПб., 2000. – С. 15.

³ Общий свод по империи результатов разработки данных первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 г. – СПб.: Тип.-лит. Н. А. Ныркина, 1905. – Вып. 7. – Наличное население обоого пола по уездам и городам с указанием числа лиц преобладающих родных языков. 1905. – С.245.

⁴ Торбаков І. Російська імперська держава та руський націоналізм в історичній перспективі / І. Торбаков / Критика. – 2012. – липень-серпень. – С. 19.

⁵ Грох М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе / М. Грох // Нации и национализм / Б.Андерсон, О.Бауэр, М.Хрох и др.; Пер. с англ. и нем. Л.Е.Переяславцевой, М.С.Панина, М.Б.Гнедовского. – М.: Праксис, 2002. – С. 125-126.

- ⁶ Там само. – С. 126.
- ⁷ Хоскинг Дж. Россия и русские. Взгляд Запада на Россию в 2-х кн. / Пер. з англ. Заболотного В.М., Кабалкина А.Ю. – Кн. 2. – М.: Транзиткнига, 2003. – С. 245.
- ⁸ Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010 – С. 84.
- ⁹ Хомяков А.С. О старом и новом // Хомяков А.С. Полное собрание сочинений. – Т. 3. – М.: Университетская типография, 1900. – С. 11 – 29.
- ¹⁰ Куропаткин А.Н. Русская армия / А.Н. Куропаткин. – СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2003: [Электронный ресурс]. – www.gumer.info. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Kuropat/index.php
- ¹¹ Аксаков К.С. О древнем быте у славян вообще и у русских в особенности. (По поводу мнений о родовом быте) / К.С. Аксаков // Аксаков К.С. Полное собрание сочинений. – Т. 1. – М.: Университетская типография, 1889. – С. 74.
- ¹² Себайн Д.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / Д.Г. Себайн, Т.Л. Торсон / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – С. 549-485.
- ¹³ Російський імперіалізм ... – С. 89.
- ¹⁴ Милоков П.Н. Национальный вопрос: (Происхождение национальности и национальные вопросы в России) / П.Н. Милоков. – Прага : Свободная Россия, 1925. – 192 с. – С. 130, 135.
- ¹⁵ Пыпин А.Н. Панславизм в прошлом и настоящем (1878) / А.Н. Пыпин. – СПб: Книгоиздательство «Колос», 1913. – С. 101.
- ¹⁶ Там само. – С. 87.
- ¹⁷ Пыпин А. Н. Панславизм ... - С. 97.
- ¹⁸ Російський імперіалізм ... – С. 88.
- ¹⁹ Гунчак Т. Панславизм чи панросіянізм / Т. Гунчак // Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010 – С.82-101.
- ²⁰ Янов А.А. Патриотизм и национализм в России. 1825-1921 / А.А. Янов. – М.: ИКЦ «Академкнига», 2002. – С.152.
- ²¹ Омелянчук И.В. Черносотенное движение на территории Украины (1904-1914 гг.) / И.В. Омелянчук. – К.: НИУРО, 2000. – С. 6.
- ²² Націоналізм. Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера. Антологія. – 2-ге видання. – К.: «Смолоскип», 2006. – С. 44.
- ²³ Миллер А. Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования / А. Миллер. – М.: Новое литературное обозрение, 2008. – С. 158.
- ²⁴ Самарин Ю.Ф. Сочинения / Ю.Ф. Самарин. – М.: Типография А. И. Мамонтова и К?, 1877. – Т. 1.: Статьи разного содержания и по польскому вопросу. – VIII. – С. 345.
- ²⁵ Западные окраины Российской империи / науч. ред. М. Долбилов, А. Миллер. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – С. 131.
- ²⁶ Там само.
- ²⁷ Сергеев С. Вказана праця.
- ²⁸ Пасічник В.М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин: Монографія / В.М. Пасічник. – Львів: СПОЛОМ, 2007. – С. 53-54.
- ²⁹ Миллер А.И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении... – С. 39.
- ³⁰ Там само.
- ³¹ Вендланд А.В. Україна транснаціональна: транс національність, трансфер культури, перехресна історія / А.В. Вендланд // Україна. Процеси націотворення / Упор. Андреас Капеллер; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2011. – С. 70.
- ³² Миллер А. Империя Романовых и национализм... – С. 109.

УДК 94(477.83/86):323.1«1892»

© Андрій Королько
(Івано-Франківськ)**УКРАЇНСЬКЕ РАДИКАЛЬНЕ НАРОДНЕ
ВІЧЕ В М. СНЯТИНІ 1892 р.**

У статті простежено перебіг українського радикального народного віча у м. Снятині 1892 р., що спричинив посилення позицій РУРП у краї. Проаналізовано національно-політичні і соціально-економічні вимоги українських радикалів, які виносились на вічі; звернуто увагу на активність відомих радикальних діячів І. Франка і К. Трильовського, які виступали на народному зібранні у м. Снятині; висвітлено ставлення української народовської преси щодо цього радикального народного віча.

Ключові слова: радикали, Русько-Українська радикальна партія, віче, Покуття, Іван Франко, Кирило Трильовський.

А. Королько**Украинское радикальное народное вече
в г. Снятине 1892 г.**

В статье прослежено ход проведения украинского радикального народного вече в г. Снятин, который привел к усилению позиций РУРП в крае. Проанализированы национально-политические и социально-экономические требования украинских радикалов, которые рассматривались на вече; обращено внимание на активность известных радикальных деятелей И. Франко, К. Трильовского, которые выступали на народном собрании в г. Снятин; освещено отношение украинской народовской прессы касательно радикального народного вече.

Ключевые слова: радикалы, Русско-Украинская радикальная партия, вече, Покутье, Иван Франко, Кирилл Трильовский.

A. Korol'ko**Ukrainian Radical Public Meeting in Snyatyn
in 1892**

The article describes the progress of Ukrainian radical public meeting in Snyatyn 1892 that led to the